

Nr 10.

Ankom till riksdagens kansli den 23 april 1936 kl. 2 e. m.

Andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 10, angående underlättande och tryggande av möjligheten för den icke jordägande befolkningen att idka friluftsliv.

I en inom riksdagens andra kammare väckt, till dess andra tillfälliga utskott **Motionen.** hänvisad motion, nr 165, hava herr *Andersson* i Tungelsta och fru *Gustafson* gjort framställning om att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag, syftande till att åt den icke jordägande befolkningen underlätta och trygga möjligheterna att kunna idka friluftsliv.

Motionärerna hava i motionen framhållit det ständigt ökade behov av möjligheter till rekreation, i synnerhet i form av härdande friluftsliv, som framkallats av den framskridande industrialiseringen i samhället. I viss utsträckning hade behovet visserligen kunnat tillgodoses genom kommunalt ingripande, men detta ginge ej överallt att genomföra. Såsom ett exempel på lösning hava motionärerna pekat på anordnandet av naturreservat för stadsbefolkningens behov, närmast med utnyttjande av statens egna marker, eventuellt i samband med kommunala dylika, i den mån de lämpade sig därför. I övrigt får utskottet i fråga om motiveringen hänvisa till motionen.

Över motionen har utskottet i vederbörlig ordning inhämtat utlåtanden från **Yttranden.** domänstyrelsen och socialstyrelsen, varjämte utskottet berett Svenska stadsförbundet, Svenska landskommunernas förbund, Svenska Turistföreningen och Svenska naturskyddsföreningen tillfälle att inkomma med yttranden. Slutligen har utskottet mottagit en skrivelse i ämnet från ett under landshövdingens i Stockholms län ordförandeskap hållet möte med av irågan intresserade föreningar o. dyl. i Stockholm och dess omgivningar.

Domänstyrelsen tillstyrker bifall till motionen och åberopar ett yttrande av följande lydelse, som avgivits över en inom första kammaren väckt motion (nr 294) angående utredning om upplåtande av statens domäner till allmänningar för friluftsliv m. m. "Styrelsen anser det vara av betydelse ur det allmännas synpunkt, att den folkrörelse, friluftslivet utgör, understödes och omhändertages, i den mån detta kan visa sig vara nödvändigt. Styrelsen anser också, att statens skogar böra i viss utsträckning och på lämpliga villkor upplåtas till allmänningar för friluftslivet, även om det måste vara ett betydande kommunalt intresse att tillgodose nuvarande och framtida behov av naturallmänningar för friluftsliv åt den icke jordägande befolkningen. Ett samarbete synes därför böra komma till stånd mellan staten och de kommuner, för vilka frågan har betydelse, ävensom

med sammanslutningar, främjande friluftslivet, och större jordägare. Förutom i motionen ifrågasatta åtgärder, avseende upplåtandet av lämplig mark till tältplatser, inrättandet av enkla raststugor eller vandrarhem samt anställandet av personal såsom övervakare av ordningen, instruktörer i naturkunskap och friluftsidrotter, torde — enligt vad erfarenheten visat — vissa ytterligare åtgärder kunna vara erforderliga innan områden, varom här är frågan, tagas i anspråk för avsett ändamål. Ofta kräves sålunda anläggning av gång- och cykelstigar ävensom körvägar, anordnandet av badplatser m. m. Frågor om tillgodoseendet av skogsvårdens, jakt- och fiskevårdens samt naturskyddets intressen, faran för skogseld m. m. torde komma att kräva sin särskilda handläggning vid skogsområdenas upplåtande för friluftsliv. Det bör ej heller förbises, att friluftslivet i en framtid kan behöva länkas in efter andra linjer än de nu mera allmänt tillämpade. I alla dessa fall torde samarbete krävas i första hand mellan staten och de kommuner, åt vilka statsskogar skulle upplåtas för friluftsliv.

De områden, inom vilka ett ordnande av friluftsliv i första hand synes böra komma till stånd, torde vara landets södra och mellersta delar eller Götaland, Svealand — utom övre Dalarna — ävensom möjligen södra Norrlands kustland beträffande trakten kring Gävle, Söderhamn och Sundsvall. Inom dessa områden finnes ojämförligt största delen av våra städer och industrisamhällen, varjämte bebyggelseätheten i övrigt är större än i de inre och nordligare landsändarna, där i motionen angivet problem knappast ännu på lång tid kan anses föreligga. En koncentration av friluftslivet till vissa områden skulle medföra den fördelen, att övriga skogsområden skulle i stort sett bliva befriade från den skadegörelse, som med friluftslivet icke torde kunna helt undvikas.”

Socialstyrelsen har för egen del anfört: ”Ungdomens allt starkare framträdande dragning — med eller utan anslutning till den organiserade idrottsrörelsen — mot friluftsliv har utan tvivel varit ägnat att stärka den fysiska konditionen och att förkovra känslan för gott kamratskap och fair play. Ett vaket natursinne skänker stora omedelbara livsvärden och torde ofta även bidra till förståelse för andra samhällsgruppers levnadsvillkor.

Det torde emellertid kunna ifrågasättas, om massintresset för friluftsliv mera allmänt bottnar i en fördjupad uppfattning och en stigande uppskattning av den orörda naturen i och för sig. Med hänsyn härtill har man anledning ställa sig kritisk till i skilda sammanhang framförda krav på upprättande av naturreservat i egentlig mening i storstädernas närhet för tillgodoseende av friluftsfolkets behov. Kraven torde, där de icke utgå från det ringare antalet verkligt naturintresserade personer, mera åsyfta bevarandet av vissa vandrings- och skidleder genom omväxlande terräng samt upprättandet av läger- och badplatser än bibehållandet av den ursprungliga naturen, detta särskilt som ett naturreservat, tillgängligt för massinvasion, i olika avseenden snabbt måste förlora karaktären av orörd natur.

Hela frågan om storstadsbefolkningens tillträde till den städerna kring-

liggande 'naturen' är av ömtålig beskaffenhet. Det må nämligen ihågkommas, att den jordbruks- och skogsbygd, som smyger sig ända in på den egentliga staden, till sin beskaffenhet icke skiljer sig från annan jordbruks- och skogsbygd i vårt land. Den är i samma mån som den senare beträffande fauna och flora känslig för människans intrång, i samma mån värd att skyddas för den måhända långsamt märkbara, men otvivelaktigt kraftiga skövling, som upprepade, täta besök av blomsterplockare, vandrare och skidlöpare medför. Markägarna och brukarna i dessa trakter, vilka säkerligen intet ha emot att en eller annan försynt vandrare genomströvar skogsägorna, måste med fog ställa den frågan, huruvida de skola finna sig i den extra skattning av markerna, som förorsakas enbart av ägornas nära belägenhet intill större befolkningscentra. Man bör icke av anslag om 'enskilt område' alltid draga den slutsatsen, att markägaren blott håller på sin rätt som *ägare*. I sammanhanget må även erinras om att den jord- och skogsbrukande befolkningen i görligaste mån bör skonans från de närgångna intrång i helgdagsdagsvilan och söndagsnöjena, vilka senare ofta bestå i jakt eller fiske, som en skara vandrare ofta av oförstånd kan låta komma sig till last.

Styrelsen vill i samband med det ovan anförda även erinra om, att anordnandet av terränglöpningar, orienteringstävlingar med mera i viss grad även är ägnat att åvägbringa skadegörelse å jord- och skogsägor, vad de senare ägorna beträffar särskilt i fråga om faunans fortbestånd. Ehuru den sportutövande allmänhetens känsla för takt och försiktighet synes bliva alltmer utvecklade finner styrelsen icke opåkallat, att hela den sportsligt betonade verksamhet, som stadbefolkningen utövar i skog och mark — från det enkla vandrandet till den rena idrottsutövningen — underkastades en sådan reglering, att dess skadegörelse i möjligaste mån eliminerades, utan att därför sportutövningen lede väsentligt avbräck.

Den av motionärerna föreslagna anordningen skulle otvivelaktigt vara ägnad att medföra ett starkare skydd för markägares och brukares intressen, därigenom att vandringslivet sannolikt komme att i viss grad koncentreras till de upprättade s. k. naturreservaten. Emellertid må beaktas att, därest som föreslås, statens domänjord skulle ställas till förfogande för ändamålet, staten genom jordvärde-minskning å de områden, som här kunde ifrågakomma, skulle lida ekonomiska förluster. Även om det synes styrelsen rimligt, att staten i mån av behov visar förstående välvilja för saken, synes spörsmålet i främsta rummet vara en kommunernas, enkannerligen de större städernas, angelägenhet. De behov, varom här är fråga, synas kunna tillgodoses genom förhållandevis enkla anordningar, till exempel inrättandet av ett stignät, systematiskt lagt genom ur skilda synpunkter mindre ömtåliga områden, och upprättandet av fasta tältplatser, anordningar, möjliga att genomföra i en form och till kostnader, som ej torde påfordra statens ekonomiska bistånd."

Svenska stadsförbundet anför: "Styrelsen har icke möjlighet att bedöma i vilken omfattning motionärernas önskemål kunna realiseras genom anlåtande av

statens skogsdomäner för åstadkommande av rekreationsplatser för stadssamhälernas befolkning. Dessa möjligheter torde emellertid knappast böra överskattas, och på denna väg torde en lösning av frågan vara att vinna endast för ett relativt begränsat antal samhällen.

Att ett behov av rekreationsplatser ute i naturen föreligger för stadsbefolkningens del torde däremot vara obestriddigt och detta behov synes bliva allt mer och mer akut. Det må i detta sammanhang erinras om tvenne motioner, som i följd väcktes hos Stockholms stadsfullmäktige om åtgärder för underlättande av stockholmarnas friluftsliv (motioner nr:ris 34 och 37 år 1935). I dessa gives uttryck för delvis samma synpunkter som i den nu ifrågasatt riksdagsmotionen. Även på andra håll hava samma önskemål framkommit. Särskilt har behovet av badplatser utanför respektive samhällen gjort sig gällande på åtskilliga håll. Styrelsen vill för sin del därför livligt tillstyrka åtgärder i motionens syfte.

Då motionärerna ifrågasätta samarbete mellan statens och kommunernas respektive organ för ordnande av de ifrågasatta friluftsområdena, ger detta styrelsen anledning påpeka ett förhållande, som måhända kommer att på något håll bereda vissa svårigheter i praktiken. I nu gällande lagstiftning har municipalsamhälle icke tillerkänts samma möjligheter att vidtaga åtgärder på förevarande område, som stå öppna för stads- eller landskommun eller köping, som utgör egen kommun. Municipalsamhällets kompetensområde är som bekant begränsat till vad som står i samband med stadsstadgornas tillämpning. Huruvida åtgärder för iordningställande av områden för friluftsrekreation kan anses motiverade av hälsovårdsstadgans bestämmelser torde vara ovisst i de fall, där det icke gäller beredande av badmöjligheter. Så har t. ex. i rättspraxis fastslagits, att en med motionens syften så nära sammanfallande uppgift som ordnande av idrottsplats icke ligger inom municipalsamhällets befogenhet.»

Svenska landskommunernas förbund anför följande: »Värdet av ett ändamålsenligt friluftsliv i skog och mark för enskilda individer torde av ingen kunna bestridas. I orter med talrik sammanträngd befolkning bli emellertid de marker, som på grund av sitt läge och lämplighet i övrigt mer allmänt begagnas för ändamålet, utsatta för sådan skada, vare sig detta sker på grund av oförstånd eller ren skadelusta eller orsakas av ett intensivt begagnande, att den enskilde markägaren ofta blir ekonomiskt lidande härpå.

Ett sådant tillstånd är icke tillfredsställande. Då emellertid ett allmänt förbud mot skogsmarkens begagnande i rekreationssyfte icke gärna kan ifrågakomma, måste onekligen andra utvägar sökas, som, samtidigt med att enskilda markägare skyddas för dylikt intrång, betrygga tillgång till mark för befolkningens friluftsliv.

Även om detta spörsmål i stor utsträckning kan betraktas såsom en hälsovårdsangelägenhet, som det i första hand skulle ankomma på kommunerna att ordna, så är dock detta behov av så stort allmänt intresse, att det icke får

begränsas till en lokal ortsfråga. Större städer och även samhällen på landet kunna visserligen för egna behov av områden för friluftsbad, lägerplatser o. d. vidtaga särskilda anordningar. Hembygdsföreningar och lokala turistföreningar göra jämväl mycket för att befordra sport och uteliv i terrängen. Detta kan emellertid mer sällan vara tillfyllest för den enskilda ortens behov, än mindre för det behov, som mer allmänt gör sig gällande. Större markreservat måste eftersträvas.

Olika behov göra sig emellertid gällande. Dels behövas intill större samhällen mer centralt belägna lägerplatser med goda kommunikationer, som möjliggöra regelbunden sommarvistelse under hela arbetsveckan, dels platser, där en turistande motorman eller cyklist kan slå läger på en naturskönt belägen plats för en kortare tid, dels ock behöver den naturälskande människan, som i den djupa skogens skydd vill söka vila och rekreation, tillgodoses.

Frågan torde emellertid icke enbart gälla upplåtelse av mark för ändamålet. När på dylikt sätt vissa mindre områden blivit anvisade såsom tillgängliga, så följer därav dels vissa allmänna behov att tillgodose såsom tillgång till gott dricksvatten etc. dels ock tillsyn av ordning och renhållning inom området. Dessa behov äro givetvis mycket beroende av det upplåttna områdets art och storlek. För vidsträckt skogsområde, som anvisas för friluftsliv i vidsträcktare mening, behövas icke sådana speciella anordningar såsom t. ex. då en hage eller ängsmark utmed en väg eller vid en sjöstrand, som är speciellt lämplig som tältplats eller badställe, anvisas.

En eventuell utredning bör givetvis taga sikte på dessa olikartade behov, som göra sig gällande, och huru de kostnader skola utgå, som onekligen komma att uppstå för vissa lokala anordningar och tillsynen över sådana mindre områden, som mer intensivt komma till användning.»

Svenska Turistföreningen tillstyrker bifall till motionen och har framhållit bl. a. följande synpunkter att beaktas vid en eventuell utredning i frågan. För folkhälsan är en rekreation i form av friluftsliv av oskattbar betydelse. Lämpliga åtgärder för understödjande av dylikt äro bl. a. anordnande av rastplatser, övernattningsställen, campingplatser o. s. v. med anställande av personal för upprätthållande av ordning lämnande av upplysningar o. s. v. Vandrings- och skidleder böra iordningställas och propagandalitteratur utarbetas. Friluftslivet bör ock regleras genom verksamhet för större hänsyn såväl till naturen själv som till enskild rätt. Större ömsesidig förståelse bör skapas för övervinande av de motsättningar, som på senare år otvivelaktigt uppstått mellan rekreationssökande och lantbefolkningen.

Vid anordnandet av naturreservat borde iakttagas, att ej blott smärre platser för badning, tältning o. s. v. anskaffas utan ock tillräckligt stora områden bildas, varvid såväl kronans som kommuners biträde kan bli nödvändigt, och som kunna betjäna ej blott enstaka orters utan hela landsdelars befolkning. Organisationsfrågans vikt framhålles ävensom det självfallna däruti,

att eventuella åtgärder böra hava till ändamål att gagna alla och sålunda icke avses att tillgodose endast vissa samhällsgrupper.

Svenska Naturskyddsföreningen upplyser i samband med en redogörelse för motsvarande förhållanden i Förenta staterna att riksskogsförvaltningen därstädes anser tillfälle till rekreation åt befolkningen böra på allvar räknas med såsom en av de nyttigheter, man får ur skogen. 2,3 % av Förenta staternas hela areal, svarande mot 9 % av dess hela areal av egentlig skogsmark, hava avsatts för dylika ändamål, till statliga reservat. Ett liknande erkännande för vårt lands del komme att medföra vissa konsekvenser. Vissa rekreationsområden finge ej exploateras, skogsskötseln modifieras till andra än rent ekonomiska uppgifter, vägväsendet i skogarna anpassas. En kraftig propaganda, vädjande till de olika parternas medborgaranda, en reglering av bebyggelsen och annan markexploatering inom ett större område runt omkring större städer samt beredandet av medel att garantera resp. kommun möjlighet att förvärva behöflig mark till skäligt pris rekommenderas som framkomliga vägar.

Det under landshövdingens i Stockholms län ordförandeskap hållna mötet med föreningar o. dyl. har med framhållande i övrigt av de flesta ovan omförmälda synpunkter varmt tillstyrkt bifall till motionen samt därjämte för egen del anfört, att det förefölle uppenbart, att den genom motionen väckta frågan om garantier för tätbygdernas friluftsfolk mot att avstängas från naturen samt den därmed sammanhängande frågan om bättre skydd för naturvärdena i städernas utmarker måste lösas efter vida större linjer och med anlitande av flera olika medel, om lösningen skall kunna bli tillfredsställande. I sådant hänseende föreslås, att förutom genom avsättning av vissa områden av kronoskogarna som särskilda reservat för friluftslivet, statsmakterna skulle kunna verksamt bidra till lösningen av de väckta frågorna på bl. a. följande sätt:

1) genom att i likhet med Förenta staternas riksskogsförvaltning i princip erkänna och räkna med rekreationsvärdet som en nyttighet, vilken statsdomänerna kunna avkasta, samt därav draga de naturliga konsekvenser i skogspolitiskt och annat avseende, som kunna anses påkallade;

2) genom att på lämpligt sätt för de stadskommuner, som därav äro i behov, underlätta deras förvärv av naturreservat;

3) genom att förmedelst en strängare tillämpning av gällande bestämmelser om avstyckning och bebyggelse eller på annat sätt skapa former för en utsträckning av stadsplaneidéns planhushållningsprincip över tillräckligt stora områden utanför städerna i syfte att möjliggöra ett tillgodoseende av allmänna behov med nödig hänsyn till enskildas rätt;

4) genom reglering av handeln med grönt och vildblommor och andra åtgärder till motarbetande av naturskövlingen från allmänhetens sida;

5) genom andra lämpliga åtgärder för utjämning av motsättningen mellan markägarna och friluftsfolket i städernas utmarker.

För egen del får *utskottet* anföra följande:

Utskottet.

Att den fortskridande mekaniseringen av arbetet och tillvaron över huvud för stora delar av vårt lands befolkning medfört krav på ökade möjligheter till rekreation i form av friluftsliv är ovedersägligt. Utskottet kan från denna synpunkt sett utan tvekan biträda motionens syfte. Ju starkare denna ändring av arbetsformerna blivit och ju mera befolkningen hopas i större samhällen och på grund just därav möter växande svårighet att komma i kontakt med orörd natur, desto mera aktuellt och bjudande blir kravet på åtgärder för tillgodoseende av detta behov, vilket i första hand synes vara ett kommunalt intresse. Med hänsyn emellertid till de synnerligen skiftande formerna av sport- och friluftsliv och till de olikartade naturformer, som den från städerna i vårt land tillgängliga naturen erbjuder, måste, såsom i de avgivna yttrandena framhållits, åtgärderna bliva av mycket skiftande art. Den rekreationssökande allmänheten kan emellertid ej lämnas utan bistånd eller tillsyn i och med att större eller mindre stycken orörd natur ställts till förfogande genom det allmännas försorg. Erfarenheterna från senare år motivera såsom ock från flera håll antytts ett aktgivande på denna allmänhet. De områden, vilka för närvarande upplåtits eller helt enkelt i större eller mindre utsträckning tagits i anspråk för kampande stadsbor o. dyl., förete ej sällan en bild av förödelse. Utskottet vill emellertid lika starkt framhålla, att den bofasta lantbefolkningens intressen måste tillvaratagas. Hänsyn till storstadsbefolkningens behov får ingalunda skymma det förhållandet, att även landsbygdens innevånare efter sitt arbete äro i behov av rekreation och vila i och vid sina egna hem. Denna befolkning har också lovliga rättigheter till mark och ägor. Självklart är, att när en stor mängd människor, t. ex. vid orienteringslöpningar, sammanföras på begränsade områden, de kunna åstadkomma bestående och allvarliga skador å växt- och djurvärld. Det är även av synnerlig vikt att vid utredningen av detta spörsmål beakta förefintliga möjligheter till avspänning i det motsatsförhållande, som otvivelaktigt uppstått och alltmera skärpts mellan den rekreationssökande stadsbefolkningen och lantbygdens innevånare, i synnerhet markägarna, vilka ingalunda alltid kunna räknas till storgodsägarnas klass utan lika ofta är i hög grad beroende av skötseln av sina små lägenheter och hemmansdelar.

Skall en utredning av det med motionen avsedda spörsmålet hava någon utsikt att nå bestående och värdefulla resultat, måste den bliva både grundlig och mångsidig. De avgivna utlåtandena lämna i sådant hänseende många goda uppslag, ehuru de givetvis ej göra anspråk på att vara uttömmande. De synpunkter och önskemål, som vid ovan nämnda möte framförts närmast beträffande Stockholms omgivning, synas vara värda särskilt beaktande.

Under återopande av vad utskottet här ovan anført och med hänsyn tagen till de i de omförmälda yttrandena över motionen framförda synpunkterna får utskottet föreslå,

att andra kammaren måtte för sin del med bifall till här ifrågasvarande motion, nr 165, besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag, syftande till att åt den icke jordägande befolkningen underlätta och trygga möjligheterna att kunna idka friluftsliv, varvid jordägarnes och lantbefolkningens i övrigt berättigade intressen böra ägnas särskilt beaktande.

Stockholm den 20 april 1936.

På utskottets vägnar:

ERNST ÅQVIST.

Närvarande: herrar *Åqvist, Pettersson i Dahl, Pettersson i Storgården, Svensson i Landskrona*, Hansson i Hönö, Hansson i Örebro, Eriksson i Sandby, Westin, Karlsson i Munkedal och Andersson i Surahammar.*

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Pettersson i Dahl.*